

Na cestě za svobodou

Pozadí pokusu polských protikomunistických odbojářů o přechod na Západ přes Československo v listopadu 1948

ADAM ZÍTEK

Československo bylo po druhé světové válce jedním z hlavních směrů, kterým utíkali obyvatelé Polska na Západ. Mezi těmito lidmi byli též příslušníci protikomunistického odboje, kteří se tak chtěli zachránit před represemi komunistického režimu. Jejich snahy o přechod československého území však nezřídka vedly k dramatickým situacím.

 Svě o tom věděl i řidič osobního vozu Jan Myška, kterého 18. listopadu 1948 v okolí Heřmanova Městce na silnici zaskočili dva muži, kteří si se zbraní v ruce vynutili zastavení auta. Z úkrytu se poté vynořil třetí ozbrojenec, všichni nastoupili a nařídili Myškovi pokračovat dále na jih. Dojeli však pouze k břehu sečské přehrady, kde řidič předstíral nedostatek benzínu. Z nedaleké pumpy, kam ho ozbrojenci nechali jít, o incidentu telefonicky vyrozuměl stanici Sboru národní bezpečnosti (SNB) v Seči, která okamžitě vyhlásila poplach. Trojice mužů se však mezitím ukryla v lese nedaleko obce Heřmanice, kde byla následujícího dne kolem druhé hodiny odpolední odhalena. Během přestřelky byli dva muži zabiti na místě, třetí utrpěl zranění a byl zadržen. Jak se záhy ukázalo, dotyční byli příslušníky polského protikomunistického odboje. Případ má přitom s Československem

společného více, než by se mohlo na první pohled zdát.

PROTINĚMECKÝM PARTYZÁNEM

Jediný přeživší byl se střelným zraněním nohy převezen do Seče, kde byl ošetřen. Oblastní úřadovna Státní bezpečnosti (StB) v Pardubicích jej následně dopravila do Prahy. Za zdmí obávané služebny StB v Bartolomějské ulici s ním byl 20. listopadu sepsán první a zároveň jediný protokol.¹ Stanisław Samborski (nar. 1928) pocházel z obce Rypne nedaleko tehdejšího Stanisławowa (dnes ukrajinský Ivano-Frankivsk). Tento region patřil v meziválečném Polsku k významným oblastem těžby uhlí, ropy a plynu. Jako mechanik na tamních ropných zařízeních pracoval i Samborského otec. V roce 1939 však přišel zásadní obrat. Dle německo-sovětské dohody východní část Polska okupoval Sovětský svaz, který

na obsazených územích uplatňoval řadu represivních opatření a zároveň uváděl do praxe prvky komunistické politiky. Přátelství dvou totalitních států však nemělo dlouhého trvání a v červnu 1941 dřívější polská vojvodství a další oblasti na východě obsadili Němci. Civilnímu obyvatelstvu ale tato změna úlevu nepřinesla. Rodina Samborských – Stanisław, starší bratr Kajetan (nar. 1926), sestra Krystyna a rodiče – se raději přestěhovala do Krosna na jihovýchodě tehdejšího Generálního gouvernementu. Podle některých údajů uprchli před protipolskými akcemi ukrajinských nacionalistů.² Stanisław, stejně jako jeho sourozenci a matka, získal práci v dílnách tamního vojenského letiště, jež patřilo k největším, kterými Luftwaffe během války disponovala. Práce na takto strategickém místě pochopitelně skýtala zajímavý potenciál pro odbojové aktivity.

Kajetan Samborski se záhy skutečně stal příslušníkem partyzánského oddílu Národní vojenské organizace (Narodowa Organizacja Wojskowa, NOW) pod velením Józefa Czuchry, později začleněného do struktur Zemské armády (Armia Krajowa, AK). Jeho sestra Krystyna až do roku 1944 získávala pro partyzány z letiště zbraně, její činnost však byla odhalena a v červnu 1944 po brutálním výslechu na Gestapu zemřela.³ Byla

1 Archiv bezpečnostních složek (ABS), sb. Taktické svazky (T), a. č. T-976 MV, Protokol sepsaný se Stanisławem Samborským, 20. 11. 1948.

2 GOLIK, Dawid: Kajetan Samborski (1926–1948). In: KRAJEWSKI, Kazimierz (ed.): *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956. Słownik biograficzny*. Tom V. IPN, Warszawa 2018, s. 456.

3 Tamtéž.

Józef Kuraś

(23. října 1915 – 22. února 1947), pocházel z Waksmundu, ležícího nedaleko centra polských Tater Zakopaného. Vojenskou službu započal již před válkou, mj. v řadách Sboru ochrany pohraničí (Korpus Ochrony Pogranicza). Zúčastnil se obranných bojů v září 1939 a následně se zapojil do struktur odboje, například v Tatranské konfederaci (Konfederacja Tatrzańska), která představovala protiváhu kolaborantského horalského hnutí (tzv. Goralenvolk). V červnu 1943 Němci zavraždili jeho rodinu a vypálili jejich dům. Kuraś od té doby používal pseudonym „Ogień“ („Oheň“) a pokračoval v odboji v řadách AK. Dostal se nicméně do konfliktu s velením a přešel k lidoveckým Selským praporům (Bataliony Chłopskie). Jeho partyzánský oddíl provedl řadu úspěšných akcí, vykonával ale i rozsudky podzemních soudů nad kolaboranty. Na sklonku války v boji proti Němcům spolupracoval také s komunistickými a sovětskými partyzány.

Záhy po válce se měl Kuraś stát velitelem okresní služebny UB, k čemuž nakonec nedošlo. Komunistická Bezpečnost jej naopak začala usilovně stíhat. Uskupení Błyskawica, čítající až několik set partyzánů a spolupracovníků, se pod jeho vedením dařilo v náročném horském terénu úspěšně rozbít novou administrativu a struktury komunistické strany. Kuraś získal pověst „krále Podhalí“ a u části obyvatel se těšil značné oblibě. Prostřednictvím spolupracovníků se UB nicméně podařilo získat informace o jeho pobytu. Během následného zátahu byl Kuraś smrtelně zraněn, druhého dne zemřel v nemocnici.

Dnes je Józef Kuraś jednou z nejvýraznějších osobností takzvaných prokletých vojáků – polských protikomunistických odbojářů. Nejen vzhledem k vlastní minulosti (služba v UB), ale zejména v souvislosti s ozbrojenými útoky jeho oddílů na židovské a slovenské obyvatelstvo, je zároveň jednou z nejkontroverznějších postav polské historie odboje.

Blíže viz KORKUĆ, Maciej: Józef Kuraś (1915–1947). In: ŻARYN, Jan – ŻUREK, Jacek T. (eds.): *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956. Słownik biograficzny*. Tom I. IPN, Kraków – Warszawa – Wrocław 2022, s. 253–257; KORKUĆ, Maciej: *Józef Kuraś „Ogień”. Podhalańska wojna 1939–1945*. IPN, Kraków 2011.

Józef Kuraś patří mezi nejvýraznější postavy poválečného protikomunistického odboje (foto: Wikipedia.pl)

tak první obětí, kterou válka a následující léta rodině přinesly. Bratr Kajetan mezitím získával zkušenosti v odboji, prováděl dokonce nejrůznější likvidační akce, namířené proti kolaborantům či představitelům nacistické správy. Zúčastnil se též rozsáhlé akce „Bouře“, jejímž cílem bylo převzetí kontroly v zemi před příchodem Rudé armády. Na rozdíl od řady jiných však Samborského oddíl z konspirace nevystoupil, čímž se uchránil před téměř jistým zatýkáním a represemi ze strany NKVD a polského Bezpečnostního úřadu (Urząd Bezpieczeństwa, UB), pro které byla likvidace podzemních organizací prvořadým úkolem. Samborski se později společně s dalšími členy rodiny odebral do okolí Poznaně.⁴ Kromě práce zde hledal i kontakty na podzemní organizace, což se mu podařilo, a znovu se tak zapojil do konspirační činnosti, v tomto případě pod záštitou pravicové Národní strany (Stronnictwo Narodowe, SN), působící i po válce v ilegality.⁵ Ani v oblasti Velkopolska však tajná policie nezahálela, a Samborski tak musel znovu měnit své působiště. Zamířil do Horního Slezska, kde našel práci v dolech v Bytomi a v létě 1946 také získal kontakt na rezistentní struktury – tentokrát se jednalo o formaci podřízenou Józefu Kuraśovi, známému též pod pseudonymem „Ogień“.⁶

V ŘADÁCH USKUPENÍ BŁYSKAWICA A WIARUSY

Poválečný vývoj v Polsku byl velice vzdálený tomu, co většina účastníků odboje očekávala. Ačkoliv Zemská armáda byla oficiálně rozpuštěna 19. ledna 1945 a rovněž další podzemní organizace postupně omezovaly

⁴ Tamtéž.

⁵ Národní strana byla již před válkou hlavním zástupcem konzervativního a pravicového proudu polského politického spektra. Během války působila v konspiraci, její odbojovou formací byla NOW. Po spojení s AK v roce 1942 vytvořila část odboje společně s fašizujícím Ještěřčím svazem Národní ozbrojené síly (Narodowe Siły Zbrojne). V souvislosti s vývojem situace a obsazením Polska SSSR vznikla nová odbojová organizace Národní vojenské sjednocení (Narodowe Zjednoczenie Wojskowe, NZW). Národní strana byla velice aktivní též v emigraci. S touto politickou stranou se však pojí i značné kontroverze, zejména vyhrcovaný nacionalismus, antisemitismus a nepřátelský postoj k národnostním menšinám.

⁶ GOLIK, Dawid: *Kajetan Samborski (1926–1948)*, s. 457.

svoji činnost a jejich příslušníci se snažili vrátit do normálního života (například na základě takzvané amnestie z roku 1945), bylo zde stále poměrně dost těch, kdo se s nastalou situací nehodlali smířit a rozhodli se proti etablovanému režimu v čele s komunisty vystoupit. Oblasti Mazovska, Malopolska, Lublinska, Řešovska či okolí Bělostoku se tak staly dějištěm mnohdy ozbrojeného boje partyzánských oddílů s provládními formacemi a jednotkami Rudé armády a NKVD.

Z pohledu vlády patřil mezi kritické rovněž region jižně od Krakova, s městy Nowy Sącz, Nowy Targ či Rabka-Zdrój. Právě zde operovalo uskupení Błyskawica vedené Józefem Kurašem, a to poměrně úspěšně. Dobrá znalost terénu, podpora místních obyvatel, zkušenosti a fungující kontakty z dob války, to vše činilo z partyzánů těžký cíl pro Bezpečnost. Shodně s často používaným postupem Kuraš rozdělil svůj oddíl na menší útvary, které byly v terénu méně nápadné, zároveň však byly v neustálém spojení a v případě potřeby se koncentrovaly, např. za účelem větších operací. Kajetan Samborski se připojil k rotě pod vedením tehdy sedmnáctiletého Jana Batkiewiczze a do února 1947 se zúčastnil řady ozbrojených akcí.⁷ Jednalo se například o přepady stanic Občanské milice (Milicja Obywatelska, MO), odkud partyzáni mj. získávali zbraně. Cíli útoků se však stávaly i další orgány nové administrativy, ať již to byly správní úřady, či sekretariáty Polské dělnické strany (Polska Partia Robotnicza, PPR). Ušetřeny nebyly ani symboly lidové vlády, v červenci 1946 byl kupříkladu v důsledku výbuchu zcela zničen pomník Rudé armády v Rabce, o měsíc později proběhl stejná

Část příslušníků partyzánského oddíl Wiarusy v létě 1947. Zcela vlevo Kajetan Samborski. (repro: GOLIK, Dawid: *Wiarusy*)

akce i v Nowém Targu (pomník byl jen poškozen). Finanční prostředky, potřebný materiál a potraviny pak odbojové skupiny získávaly z přepadů nejrůznějších státních podniků, družstev, pokladen i jednotlivců.

Rozsah aktivit přibližuje statistika UB, podle které bylo jen za únor 1946 provedeno 57 přepadení (z toho 32 loupežných), přičemž ve 4 případech se jednalo o stanice či služebny MO a UB, dále státní úřady (5) nebo státní podniky (17), nejvíce útoků bylo zaznamenáno na soukromé podniky či osoby (31). Při těchto akcích byla zcizena finanční hotovost ve výši více než 293 tisíc zlotých a větší

množství zbraní a munice. O život přišli čtyři příslušníci MO a šest z UB, čtyři členové PPR a sedm civilistů.⁸ Bezpečnost mnohdy nerozlišovala (záměrně) mezi politicky motivovanými akcemi podzemí a řaděním běžných kriminálních band, jichž bylo v poválečném Polsku mnoho. Bez ohledu na skutečné pozadí statistických údajů je nesporné, že se partyzánům pod Kurašovým vedením dařilo bojovat proti vládě jedné strany. Právě členové PPR projevy tohoto boje často pocítovali na vlastní kůži. V lepším případě byli zastrašení či vystaveni fyzickým trestům, v tom krajním docházelo i k zabití. Jak uvádí

7 Označení partyzánských oddílů (četa či rota) mnohdy neodpovídají reálnému vojenskému pojmenování, respektive početním stavům těchto formací. Tamtéž.

8 Při těchto akcích bylo rovněž ztraceno větší množství zbraní: 76 pušek, 18 samopalů, 2 pancéřové pěsti, 2 kulometry, 2 pistole, 2 granáty a 4 611 kusů munice. *Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie (AIPN BU)*, f. Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego w Warszawie (1944) 1945–1954 (MBP), sign. IPN BU 0296/4, svazek 1, Zvláštní zpráva o loupežných přepadech na území Rzeczypospolité za období od 1. 1. 1946 do 1. 4. 1946, 1. 4. 1946.

Kajetan Samborski jako jediný přežil přestřelku polských partyzánů s československou Bezpečností (repro: ABS)

hlavní Kurašův životopisec Maciej Korkuć, lidé v této části Polska leckdy pochybovali o existenci lidové demokratické vlády. Časté útoky totiž učinily z PPR spíše pohřební ústav než fungující stranický aparát.⁹ Nekompromisní, leckdy až bezohledný postup proti členům komunistické strany či údajným konfidentům UB však není jedinou kontroverzní záležitostí, pojmí se se sledovanou odbojovou formací.

Mezi jejími civilními oběťmi totiž byly i osoby slovenské a židovské národnosti. Na počátku května 1946, krátce předtím, než se ke Kurašovým partyzánům připojil Kajetan Samborski, přepadlo sedm mužů z oddílu Błyskawica nedaleko obce Krościenko nad Dunajcem nákladní automobil.

Vůz převážel 26 židovských emigrantů, kteří se snažili překročit hranici do ČSR, aby pak odtud pokračovali dále do Palestiny. V poválečných letech hrálo Československo v tomto směru klíčovou roli a i díky poměrně vstřícnému přístupů tehdejší vlády umožňovalo odchod mnoha Židům.¹⁰ Dvanáct cestujících, včetně žen a jednoho dítěte, však do Svaté země nikdy nedojelo, jejich život hned na začátku cesty ukončili polští partyzáni sériemi ze samopalů, zbyvajícím se podařilo – i díky určité benevolenci útočníků – uprchnout do blízkého lesa. Ačkoliv neexistují důkazy o přímém Kurašově rozkazu k provedení tohoto činu, je nesporné, že za něj nese vinu minimálně z pozice velitele.¹¹ Antisemitské tendence neměly podle výkladu části

dnešní polské historiografie rasový podtext a vyplývaly z údajného vysokého zastoupení osob židovského původu v bezpečnostním aparátu a vedení PPR. Skutečností však je, že válečné hrůzy většina polských Židů nepřežila a působením v novém režimu se tak dříve přehlížená skupina, jež neměla rovnocenná práva, pouze zviditelnila.¹² Stereotyp takzvaného židobolševismu byl navíc poměrně častým tématem řady polských podzemních tiskovin. V některých případech však nezůstalo jen u propagandistických hesel.

Značné kontroverze dodnes vyvolává hodnocení postupu uskupení Błyskawica proti Slováckům žijícím v oblastech Oravy a Spiše, jež se po druhé světové válce staly součástí polského

9 KORKUĆ, Maciej: Zgrupowanie „Błyskawica“. In: KRAJEWSKI, Kazimierz – ŁABUSZEWSKI, Tomasz (eds.): *Wyklęci 1944–1963. Żołnierze podziemia niepodległościowego w latach 1944–1963*. IPN, Warszawa 2017, s. 328.

10 K problematice viz FRIEDL, Jiří: *Domů, a za svobodou. Role Československa v migracích obyvatel Polska v letech 1945–1948*. Academia, Praha 2020.

11 Srov. KORKUĆ, Maciej: Zbrodnia pod Krościenkiem 2/3 maja 1946 roku. *Zeszyty Historyczne WiN-u*, 2015, č. 42, s. 120–121. Během pozdějšího vyšetřování Jan Batkiewicz, účastník přepadu, uvedl, že od Kuraše rozkaz k útoku na židovské uprchlíky dostal. Vzhledem k okolnostem tehdejšího vyšetřování a možné snaze upozadit vlastní vinu je nicméně věrohodnost této výpovědi diskutabilní. K problematice viz též WÓJCIK, Jerzy: *Oddział. Między AK i UB – historia żołnierzy Łazika*. Wielka Litera, Warszawa 2016; ZYCHOWICZ, Piotr: *Skazy na pancierzach. Czarne karty epopei Żołnierzy Wyklętych*. Dom Wydawniczy Rebis, Poznań 2018.

12 FRIEDL, Jiří: *Domů, a za svobodou*, s. 253–255.

Orava a Spiš (1918–1958)

Společně s Těšínskem byly tyto oblasti hlavním důvodem dlouhodobých sporů mezi Československem a Polskem. Oba státy si již od roku 1918 tato území nárokovaly, vzájemná jednání ani mezinárodní konference situaci z delší perspektivy nevyřešily. V roce 1938 využilo Polsko postavení Československa k nátlaku na jejich odstoupení, vedle politických požadavků to byla i podpora iredentistických tendencí a organizování diverze. V listopadu 1938 došlo k eskalaci sporu, když polská armáda přikročila k anexi některých území; během toho došlo k ozbrojeným střetům s československou armádou. Zavedení polské správy nebylo pro slovenské obyvatelstvo nijak příznivé. V září 1939 se armáda slovenského státu připojila k německému útoku na Polsko. Polní armáda Bernolák opět obsadila sporná území a svou bojovou cestu zakončila přehlídkou v Zakopaném. Slovensku tehdy připadly i původně polské oblasti. Po druhé světové válce se otázka územních sporů znovu rozvířila. V rámci prosazování předmnichovských hranic se součástí Československa staly jen předválečné části Oravy a Spiše. Vleklé československo-polské neshody ukončila až dohoda o přátelství a spolupráci z roku 1947, která korespondovala se zájmy SSSR. Územní spory pak vyřešila – alespoň z větší části – dohoda o vytyčení hranic z roku 1958.

K tématu blíže FRIEDL, Jiří – JIRÁSEK, Zdeněk: *Rozpačité spojení. Československo-polské vztahy v letech 1945–1949*. Aleš Skřivan ml., Praha 2008; BORÁK, Mečislav – ŽÁČEK, Rudolf: *„Ukradené“ vesnice*. Muzeum Těšínska, Český Těšín 1993.

státu. Odstoupení těchto území vzbudilo nevoli tamního slovenského obyvatelstva, které si přálo zůstat v ČSR; v některých obcích dokonce došlo k ozbrojeným střetům polských jednotek s místní slovenskou milicí (domobranou). Polská administrativa i protikomunistický odboj pochopitelně tyto tendence sledovaly se značnou nelibostí. Některé indicie však napovídají tomu, že realita takto jednoznačná nebyla. V roce 1945 totiž proběhlo pod dohledem Rudé armády na sporných územích neoficiální referendum, v němž se pro připojení k ČSR vyjádřilo více než 90 %

obyvatel, zřejmě tedy i část Poláků. Za jejich rozhodnutím patrně stála pozitivní zkušenost z doby války a snaha vyhnout se životu v komunistickém Polsku.¹³ Oficiální politika ani postup podzemních organizací nebyly vůči slovenské menšině přívětivé. Československé orgány přímo hovořily o polonizaci a kulturním a etnickém útlaku, který se projevoval omezováním slovenského školství a církve či násilnými činy vůči slovenskému obyvatelstvu. Již v květnu 1945 zaslalo třináct slovenských obcí ze Spiše žádost československým orgánům o pomoc, neboť jejich majetek měl

být polskými partyzánskými oddíly zcela rozkraden.¹⁴ Za této situace se více než šest tisíc Slováků rozhodlo své domovy raději opustit a odejít do ČSR. Československé orgány, zejména Ministerstvo zahraničních věcí, věnovaly věci spíše okrajovou pozornost a vývoj především monitorovaly – zajímalo je třeba, za jakých okolností krajané odcházeli, jaké zanechali v Polsku majetky apod.¹⁵ Děni na polské straně hranic sledovaly i bezpečnostní orgány, zejména Obranné zpravodajství (později 5. oddělení hlavního štábu Ministerstva národní obrany). Informace získávaly jak z vlastních agenturních zdrojů, tak analýzou zdrojů veřejně dostupných (například polského tisku). Z většiny záznamů je zřejmé, že získané poznatky obvykle nebyly náležitě verifikovány, neboť jsou plně zkrácené údaji, nepřesností či úplných nepravd. O Kurašově organizaci se nicméně podařilo shromáždit poměrně detailní informace týkající se mj. jednotlivých menších skupin a podskupin, přibližného počtu jejich členů a vymezení působnosti.¹⁶ „*Při svých loupežích banda zvláště terorizuje slovenské obyvatelstvo v obcích sev[erní] Spiše a se Slováky zachází zvláště surově,*“ znělo v hodnocení orgánů OBZ. „*Postižení nemají u úřadů zastání. BP (míněn UB – pozn. aut.) i W[ojska]O[chrony]P[ogranicza]¹⁷ jsou s AK zajedno v nenávisti proti Slováckům a spolupracují s nimi i jinak – t.j. na úkor svých služebních povinností.*“¹⁸ Zatížení „kontribucemi“ patřilo k běžným praktikám většiny partyzánských skupin. Přestože je nesporné, že mnohé vesnice a hospodářské odbojáře

13 Životní podmínky ve Slovenské republice byly nepochybně mnohem lepší než v Generálním gouvernementu. Horší hospodářská a politická situace navíc přetrvávala v Polsku i po válce, komunistický režim zde totiž již od úplného počátku své existence přistupoval k tvrdým represím, které doprovázely i ty sovětské (např. deportace atd.). Naproti tomu v Československu do února 1948 přeci jen existoval liberálnější systém. BORÁK, Mečislav – ŽÁČEK, Rudolf: *„Ukradené“ vesnice*. Muzeum Těšínska, Český Těšín 1993, s. 28–29.

14 *Národní archiv* (NA), f. Úřad předsednictva vlády – běžná spisovna (ÚPV-b), k. 971, inv. č. 4510, sign. 1281/17, Zpráva o terorizování slovenských obcí polskými partyzány, 29. 5. 1945.

15 *Slovenský národní archiv* (SNA), f. Povereníctvo vnútra – bezpečnostný odbor (PV-BO), k. 487, inv. č. 2903, sign. 151, Instrukce ve věci výsledku československých krajanů přicházejících z Polska, 5. 3. 1946.

16 *ABS*, f. Hlavní správa Vojenské kontrarozvědky (302), sign. 302-135-30, Zpráva o situaci v Polsku, nedatováno.

17 *Vojska ochrany pohraničí* (Vojska Ochrony Pogranicza, WOP) byla polskou obdobou Pohraniční stráže.

18 *ABS*, f. 302, sign. 302-135-30, Souhrn zpráv o partyzánském oddílu Blyskawica, 31. 10. 1946.

podporovali dobrovolně, docházelo i k vynucování dodávek zásob a jejich násilnému vymáhání. Jedno z hlášení polské armády týkající se činnosti protikomunistických skupin obsahuje kupříkladu informace o vesnici, v níž se příslušníci oddílu Błyskawica domáhali většího množství potravin, dobytka, peněz a dalšího materiálu. „Za nesplnění výše uvedeného banda pohrozila obyvatelům vesnice pohnáním k odpovědnosti.“¹⁹ Zejména pravicové spektrum odboje se v rekvizicích nezřídká zaměřovalo na ukrajinské, běloruské či právě slovenské obyvatelstvo. V prvních dvou případech měl tento postup pramenit z prorežimního postoje národnostních menšin. Vedle zabírání majetku čelili někteří Slováci i výhrůžkám, které leckdy neskončily pouze u slov – například v obci Nowa Biała byli zabiti čtyři muži slovenské národnosti.²⁰ Podle zprávy zvláštního pozorovatele československé vlády „dňa 15. apríla 1946 prišiel ve večerných hodinách do obce Nová Bela (Horný Spiš) oddiel poľského vojska v sile asi 70 mužov. Čiastka z nich obštúpila obec a ostatní pod vedením miestneho starostu Jána Ricyra [...] začali robiť domové prehliadky podľa vopred pripraveného zoznamu. Za tento večer vyrabovali poľskí vojaci úplne 6 slovenských usadlostí a odvieďli zo sebou 4 otcov rodiny, a to Jána Ščurka, Jozefa Chalupku, Jána Kraka a Jána Labšanškého. O ich ďalšom osude nie je nič známe.“²¹ Část polské historiografie má tendenci tyto kontroverzní činy omlouvat tím, že „dokonce v době

Kopie „posledního varování“, které měl vystavit oddíl Błyskawica. Uvedení hospodářů měli zaplatit kontribuci ve výši 50 000 zlotých, v případě odmítnutí jim hrozil polní soud a konfiskace majetku. (repro: ABS)

PLR (Polské lidové republiky – pozn. aut.) bylo uznáváno, že se Kuras zasadil o udržení hranice, když potíral protipolskou agitaci a slovenské snahy o opětovné obsazení polské Spiše a Oravy – tak, jak se stalo v letech 1939–1945 na základě slovensko-německých dohod.“²² Podobná argumentace pro svévolné represe proti civilnímu obyvatelstvu bohužel není v současné historické vědě ojedinělá.²³

Počátek roku 1947 přinesl zlom. Dne 22. února 1947 zemřel po zátahu UB Józef Kuras a téhož dne vyhlásil Sejm zákon o amnestii. Komunistická moc prezentovala tento krok jako

vstřícné gesto, které mělo umožnit odbojářům vyjít z konspirace a zapojit se do normálního života. Záměr se v podstatě podařilo splnit, mnozí se totiž po letech v lesích či ukrývání v ilegalitě rozhodli k ukončení dosavadní činnosti. Příslušné komisi Wojvodského úřadu veřejné bezpečnosti v Krakově (Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego, WUBP) se přihlásil i Kajetan Samborski. Po odevzdání zbraní a vyřízení nutných formalit, jež byly v celé akci klíčové (podání informací), se znovu odebral do Velkopolska.²⁴ Stejně jako u mnoha jiných odbojářů se však

19 Archiwum Akt Nowych (AAN), f. Polska Partia Robotnicza – Komitet Centralny (KC PPR), sign. 295/VII/182, Hlášení vrchního velení č. 61 z 29. 7. 1946 (překlad polských textů autor).

20 HABČÁK, Martin: *Polsko-slovenský pohraničný konflikt pohľadom vybraných tlačených médií (1920 – 1938 – 1939)*. Bakalářská práce. MU Brno, Brno 2010, s. 22.

21 NA, f. ÚPV-b, k. 971, inv. č. 4510, sign. 1281/17, Zpráva o služební cestě na československo-polském pohraničí na Spiši a Oravě ve dnech 13.–26. 4. 1946.

22 KORCUĆ, Maciej: Józef Kuras „Ogień“. In: KRAJEWSKI, Kazimierz – ŁABUSZEWSKI, Tomasz (eds.): *Wyklęci 1944–1963*, s. 265.

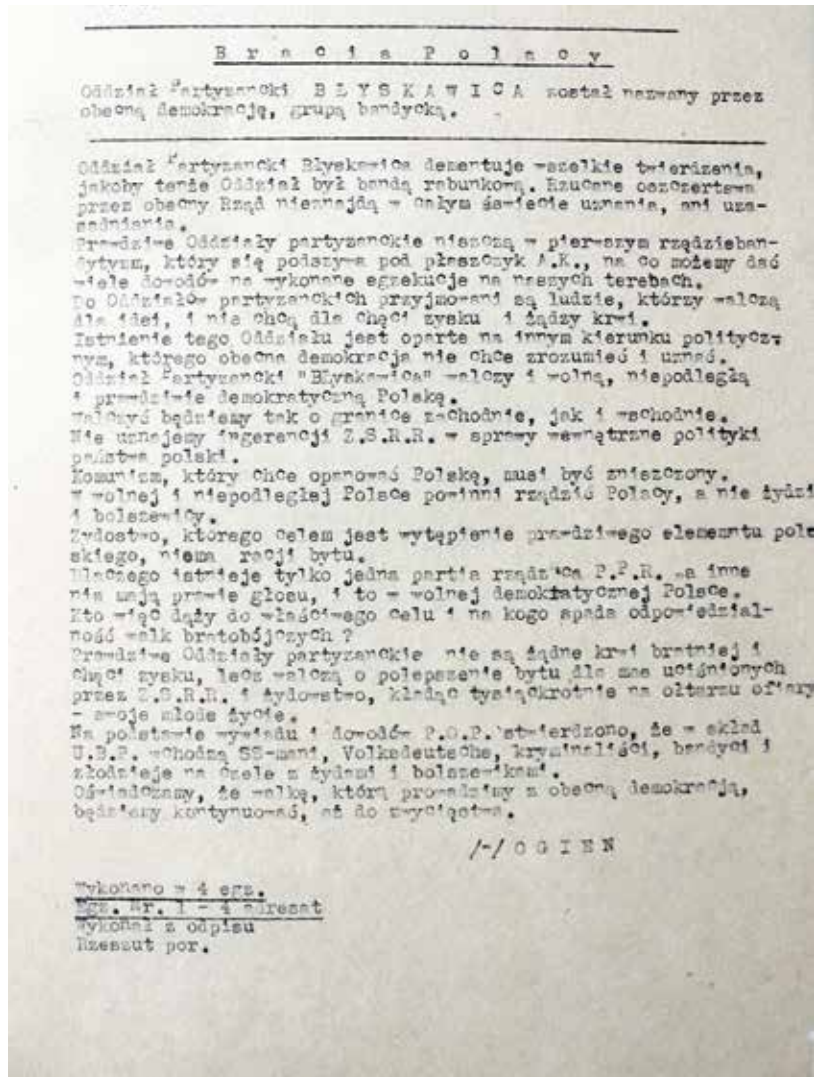
23 Poměrně dobře patrný je tento přístup v souvislosti s činy oddílů NZW pod velením Romualda Rajse, který na východě Polska tvrdě postupoval proti civilnímu běloruskému obyvatelstvu. Vyšetřování Ústavu národní paměti (Instytut Pamięci Narodowej, IPN) dokonce v těchto činech vidělo stopy genocidy. Později však bylo toto stanovisko prokurátorů IPN přehodnoceno, podobně jako pohled na pravicový poválečný odboj. Srov. ZÍTEK, Adam: Michał OSTAPIUK: Komendant „Bury“. Biografia kpt. Romualda Rajsa „Burego“ 1913–1949 (recenze). *Slovanský přehled*, 2020, roč. 106, č. 2, s. 368–377.

24 GOLIK, Dawid: *Kajetan Samborski (1926–1948)*, s. 458.

Opis letáku, jež měl rozšiřovat Kurašův oddíl Błyskawica. Kromě odmítnutí komunistické ideologie a sovětské dominance v Polsku se v něm píše o tom, že Židé nemají právo existovat. (repro: AAN)

o něj brzy začal zajímat UB.²⁵ Bezpečnostní složky ve skutečnosti využily tzv. amnestie k získávání informací o podzemí (každý, kdo se přihlásil, musel vyplnit zvláštní dotazník), naverbování spolupracovníků a infiltraci těch oddílů a skupin, které setrvaly v konspiraci. Jednalo se o promyšlenou a účelovou akci, jejímž cílem byla faktická likvidace ozbrojeného odporu v zemi.²⁶ Obavy ze skutečných záměrů komunistů i hrozba represí byly důvody, proč někteří odbojáři i celé organizace účast odmítli. Docházelo i k případům, kdy některé formace vyhrožovaly těm, kteří se chtěli k amnestii přihlásit; terčem útoku se stal i jeden z dřívějších členů Kurašova štábu se svou přítelkyní.²⁷ Represe a šikana ze strany režimu, jakož i určité problémy spojené se začleněním se do civilního života zavedly řadu odbojářů po krátké době zpět do lesů a konspirace. Nejinak tomu bylo i v případě Kajetana Samborského, jenž se raději vrátil na hornatý jih a tentokrát s sebou vzal i bratra Stanisława. Toto rozhodnutí v podstatě předurčilo jejich osud. Stanisław tento krok později československé StB zdůvodnil tím, že jej „bratr začal přemlouvat, abych šel s ním do lesa, že se mají dobře, mají co jíst a peníze“.²⁸

V čele formace, která navazovala na původní uskupení Błyskawica, stanul Józef Świdra, vystupující v ilegalitě jako „Mściciel“. Partyzánský oddíl nesl název Wiarusy, případně

byl též označován podle pseudonymu svého velitele.²⁹ V souvislosti s decentralizací odbojových struktur se jednalo o běžný jev, kdy na místě původních rozsáhlých organizací vznikaly menší lokální skupiny, působící v podstatě izolovaně pod vlastním velením. Ačkoliv se skupina

snažila navázat kontakt s jinými odbojovými formacemi, výraznější úspěch v tomto ohledu zaznamenan nebyl.³⁰ Tyto aktivity s sebou nesly nezanedbatelné riziko v podobě infiltrace UB, což se nakonec stalo osudným i sledovaným partyzánům. V létě 1947 se však začal početní

25 Tamtéž.

26 Blíže viz MUSZYŃSKI, Wojciech J. (ed.): *Komunistyczne amnestie lat 1945-1947 - drogi do „legalizacji“ czy zagłady?* IPN, Warszawa 2012.

27 Za přijetí „amnestie“ a odchod z konspirace byl spáchán atentát na dřívějšího Kurašova pobočníka Bogusława Szokalského a jeho přítelkyni a též odbojářku Albinu Zborowskou. GOLIK, Dawid: *Wiarusy*. IPN, Kraków 2019, s. 7.

28 ABS, sb. T, a. č. T-976 MV, Protokol sepsaný se Stanisławem Samborským, 20. 11. 1948.

29 K tématu viz též GOLIK, Dawid: *Z wiaru w zwycięstwo... Oddział partyzancki „Wiarusy“ 1947-1949*. IPN, Kraków 2010.

30 TÝŽ: *Wiarusy*, s. 10.

V září 1939 byla ke Slovensku připojena i původní polská území Oravy a Spiše. Hraniční přechod mezi Slovenskem a Generálním guvernémentem v Muszyně. (foto: Narodowe Archiwum Cyfrowe)

stav oddílu zvyšovat, a to ovlivnilo i jeho aktivity. „*Partyzáni vedení ‚Mścicielem‘ stále častěji prováděli rekvizice a likvidace spolupracovníků Bezpečnosti na území nowotargovského a myšlenického okresu.*“³¹ Mnoha z těchto akcí se zúčastnili i bratři Samborští. Rozsah této činnosti lze znovu přiblížit prostřednictvím souhrnných údajů Ministerstva národní bezpečnosti. Za rok 1947 bylo v Krakovském vojvodství evidováno celkem 619 přepadů (z toho 165 „terroristických“), jejichž cílem byli mj. příslušníci MO (34), UB (11), armády (12) či členové PPR (30). Zbývajících 454 přepadů bylo klasifikováno jako loupežné, týkající se nejčastěji

soukromých osob (269), družstev (94) a státních úřadů (28). Tyto střety si vyžádaly 127 zabitých, většinou civilních osob (55), příslušníků MO (31), členů PPR (15) a jiných společenských organizací, politických stran či příslušníků dalších bezpečnostních formací, včetně armády.³² Jedním z nejvýraznějších činů, které oddíl Wiarusy v tomto období provedl, bylo nepochybně přepadení osobního vlaku ve stanici Lask (nedaleko Nowého Targu) na přelomu října a listopadu 1947. Akce však neskončila úspěchem, došlo totiž ke střelbě, při níž byli vedle příslušníků MO a ORMŮ zabiti též dva civilní cestující a dva partyzáni.³³

Bezpečnostní složky po tomto incidentu zintenzivnily svoji činnost a nedlouho poté si mohly připsat první větší úspěchy. Podařilo se jim odhalit část sítě spolupracovníků i některé skupiny, včetně té, ve které byl i velitel celé formace Józef Świder. Po jeho smrti se vedení ujal jeden z nejstarších a nejzkušenějších partyzánů Tadeusz Dymel, jemuž bylo v té době 34 let. Nahrazování starších, zkušených velitelů těmi mladšími je jedním z jevů provázejících poslední fázi protikomunistické rezistence v Polsku. V některých případech tyto personální změny vedly k ochabnutí disciplíny a morálky.³⁴ Dymel se sice mohl pyšnit dlouhou

31 Tamtéž, s. 9.

32 AIPN Bu, f. MBP, sign. IPN BU 1572/1234, Zvláštní zpráva o loupežných přepeadech a provedených operacích na území Rzeczypospolité za období od 1. 1. 1947 do 1. 1. 1948, 1. 1. 1948.

33 ORMŮ - Ochotnicza Rezerwa Milicji Obywatelskiej byla dobrovolná formace existující v letech 1946–1989 jako podpůrná složka Občanské milice. Velká část jejich příslušníků byla členy komunistické strany. K přepadu viz GOLIK, Dawid: *Wiarusy*, s. 11–12.

34 Srov. MAZUR, Mariusz: *Antykomunistycznego podziemia portret zbiorowy 1945–1956*. UMCS – Bellona, Warszawa – Lublin 2019; WNUK,

vojenskou službou a bojovými zkušenostmi, ulpívalo na něm ale podezření ze spolupráce s Gestapem. Věc patrně dospěla až k rozdělení oddílu na dvě menší skupiny.³⁵ Pokračovalo tím štěpení již tak oslabených sil. Stanisław Samborski k tomu uvedl, že „po dobu našeho ubytování v lese jsme nepodnikali žádnou akci, pouze jsme asi v červenci a ještě v září pronásledovali poručíka STREBNÝHO (správně „Srebrného“, což byl Dymelův pseudonym – pozn. aut.), jelikož jsme se dozvěděli, že za doby okupace byl konfidentem gestapa. Při této akci jsme nepřišli nikde do konfliktu s polskou bezpečností (Bezpečností – pozn. aut.).“³⁶

V čele „secesionistické“ skupiny stanul Kajetan Samborski, společně s ním ji tvořil jeho bratr Stanisław, Zbigniew Zarębski a Henryk Machała. Početně skromný oddíl nesl název Zorza a zůstával nadále aktivní. Kajetan Samborski využíval svých kontaktů na národovecké struktury v Poznani. Podle společných plánů měl na Podhalí realizovat kampaň Národní antibolševické hnutí v zemi, jejíž součástí mělo být vytvoření sítě spolupracovníků, distribuce tiskovin a zajištění podpory politickým vězňům.³⁷ Z větší části však zůstalo pouze u plánů. Konkrétnější výsledky měla čtveřice Zorza v zajišťování peněz a prostředků k přežití. Během roku 1948 provedla několik případů, nejčastěji spotřebních družstev. Z některých údajů nicméně vyplývá, že

přinejmenším část získaných financí byla využita přímo pro odbojové účely.³⁸ Tyto aktivity zároveň přitahovaly nechtěnou pozornost UB. Partyzáni se tedy rozhodli změnit oblast působnosti. Ukryli proto větší zbraně a dokumenty a vydali se na cestu do Bielska. Ve vlaku, jedoucím z Wadowic, však narazili na hlídku železniční stráže a milice, která u Stanisława Samborského objevila při kontrole

Kromě jednoho milicionáře byli zabití i dva cestující. Bratrům Samborským se podařilo z místa uprchnout.

zavazadel granát. V tomto okamžiku začali partyzáni po příslušnících střilet z pistolí, které měli u sebe. Kromě jednoho milicionáře byli během přestřelky zabití i dva cestující. Bratrům Samborským a jejich společníkům se jako zázrakem podařilo z místa uprchnout.³⁹ Incident ještě zesílil zájem Bezpečnosti, již se záhy podařilo odhalit některé členy rozsáhlé sítě spolupracovníků (podporovatelů) skupiny Zorza. Konspirátoři ztratili potřebné zázemí a půda pod nohama se pro ně stávala stále žhavější. Nejlepší řešení viděli v odchodu do americké okupační zóny Německa. Na riskantní cestu přes hranici se nakonec vydali jen tři, Henryk Machała nebyl zdrav, a rozhodl se proto zůstat.

PŘES ZELENOU HRANICI

Trojice partyzánů nebyla jediná, kdo se pokusil dostat přes Československo do svobodného světa. Slabě strážnou zelenou hranici v prvních poválečných letech překračoval poměrně velký počet obyvatel Polska. Vedle již zmíněného exodu Židů to byli též Ukrajinci, ukrývající se před přesídlením polskými úřady, či polští civilisté prchající před komunistickou vládou v zemi, mezi kterými byli i zástupci opozice.⁴⁰ Naopak opačným směrem mířili Poláci vracející se z koncentračních táborů, nucených prací či veteráni ozbrojených sil na Západě. Vzhledem ke své poloze tak hrálo Československo významnou roli. Tohoto pohybu lidí pochopitelně využívaly i polské odbojové organizace, jež v ČSR organizovaly převaděčské a kurýrní stezky, disponující záchytnými adresami, falešnými doklady atd.⁴¹ Aktivity polského odboje na československém území měly i méně organizovaný charakter a nejčastěji souvisely se snahou přejít dále na Západ. Kajetan a Stanisław Samborští společně se Zbigniewem Zarębským nebyli prvními partyzány z Podhalí, kteří se vydali do Československa. Již v květnu 1947 tudy do Rakouska úspěšně prošel jeden z Kurašových podřízených Antoni Wasowicz společně s dalšími dvěma odbojáři. Dne 12. května však byli v Rakousku zatčeni hlídkou sovětské NKVD

Rafał: Problem bandytyzmu wśród żołnierzy antykomunistycznego podziemia w Polsce (1945–1947). In: SZAROTA, Tomasz (ed.): *Komunizm. Ideologia, system, ludzie*. Neriton – IH PAN, Warszawa 2001, s. 67–79.

35 GOLIK, Dawid: *Wiarusy*, s. 15–16.

36 ABS, sb. T, a. č. T-976 MV, Protokol sepsaný se Stanisławem Samborským, 20. 11. 1948. Po rozdělení skupiny se UB dostala Dymelovi na stopu – během zátahu v říjnu 1948 byl smrtelně raněn. Jeho žena, s níž se tehdy chtěl setkat, byla zatčena a později odsouzena se Stanisławem Samborským.

37 AIPN Bu, f. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie (MSW), sign. IPN BU 0185/37, Vyhodnocení č. 37: nelegální organizace „Narodowy Ruch Oporu“, 1974.

38 Stanisław Samborski při výslechu na StB vypověděl, že jeho bratr část získaných peněz posílal konspirační skupině do Poznaně. ABS, sb. T, a. č. T-976 MV, Protokol sepsaný se Stanisławem Samborským, 20. 11. 1948.

39 GOLIK, Dawid: *Wiarusy*, s. 19.

40 K problematice viz FRIEDL, Jiří: *Domů, a za svobodu*; FRIEDL, Jiří – ZÍTEK, Adam: Laskavě prosíme o zatčení... Politické represe v Polsku po druhé světové válce ve světle snah o emigraci přes ČSR. *Paměť a dějiny*, 2019, roč. 13, č. 4, s. 27–36.

41 Přes ČSR mj. vedly dvě kurýrní a převaděčské trasy – tzv. Konrádova a Lechova stezka. K problematice viz PLACHÝ, Jiří: Tajné přepážky polského podzemí v Československu po roce 1945. *Historie a vojenství*, 2011, roč. 60, č. 3, s. 65–68.

Partyzáni oddílu Zorza v roce 1948. Zleva: Henryk Machała, Kajetan Samborski a Zbigniew Zarębski, poslední dva se rozhodli přejít přes Československo na Západ. (repro: GOLIK, Dawid: *Wiarusy*)

a rakouských četníků a vydání do Polska.⁴² Tyto pokusy nezřídka provázely vyhrocené situace i lidské tragédie. Při přechodu skupiny vedené Tadeuszem Kuncewiczem došlo v červenci 1945 na Šluknovsku k incidentu, při němž byli zabiti dva příslušníci SNB. Zadržení narušitelé byli následně vydáni do Polska.⁴³ Oběti přinesla i cesta odbojářů v čele s partyzánským velitelem Hieronimem Dekutowským, kteří se pokoušeli v roce 1947 dostat na americkou ambasádu v Praze.⁴⁴ Rovněž v dalších letech se stalo Československo dějištěm dramatických okamžiků s polskou zápletkou. Zoufalá snaha dosáhnout svobodného světa nicméně vedla i k bezohlednosti a brutálnímu jednání.⁴⁵

Bratři Samborští a Zarębski se na cestu dobře připravili, obstarali si zásoby potravin i falešné dokumenty a disponovali též automatickými pistolemi a ručními granáty. Na počátku listopadu 1948 se nejprve odebrali vlakem do Nisy, odkud směřovali dále do Kladska a Międzygórze. Hranici překročili někde v prostoru Žamberku, kde též využili služeb jistého šmelináře a opatřili si československé koruny. Dne 14. listopadu je ve své chatě v katastru obce Bystřec zastihl obchodník František Dušek. Na něho mířící pistole v něm zpočátku vyvolaly obavy, Dušek se však s trojicí nezvaných hostů nakonec dohodl. Poté, co se s nimi rozloučil, se vydal na nedalekou stanici SNB, kde vše

ohlásil. S tím ovšem trojice Poláků počítala, a tak se po jeho odchodu ihned vydala dále na cestu. Zátah, který následně zorganizovali příslušníci SNB s pomocí členů Lidových milic a místního loveckého spolku, tak vyšel naprázdno. Bezpečnostní složky tím nicméně o pohybu polských odbojářů věděly, stopu pouze načas ztratily. Konkrétně do 17. listopadu, kdy trojice mužů na silnici nedaleko Heřmanova Městce zastavila vůz řízený Janem Myškou. Jeho spolucestující Marie Boukalíková po přepadení z vozu vystoupila s tím, že dále nepojede, Poláci ji však přinutili znovu nastoupit a pokračovat v jízdě. V blízkosti sečské přehrady Myška předstíral nedostatek benzínu a se souhlasem polských uprchlíků se pro něj vydal do vesnice Seč, kde o incidentu informoval orgány SNB. Polští partyzáni však na Myškův návrat nečekali, ponechali automobil (zřejmě i s Boukalíkovou) na místě a odebrali se do blízkého lesa. Na loďce překonali přehradu a v blízkosti obce Heřmanice se utábořili.

Bezpečnost si patrně prchající trojici spojila s muži z bystřecké chaty. Obratem proto byly informovány stanice SNB a služebny StB v širším okolí. Vlastního zátahu se zúčastnili příslušníci SNB z oblasti Pardubic a Kolína, doplnění vojáky z posádky v Golčově Jeníkově. Celkem bylo nasazeno více než 120 mužů, kteří na ukrývající se polské partyzány narazili druhého dne, tedy 18. listopadu kolem druhé hodiny odpolední. Poláci se snažili z obklíčení prostřílet. Kajetan Samborski a Zbigniew Zarębski byli během přestřelky zastřeleni, Stanisław Samborski byl raněn do nohy a vzdal

42 Poněkud absurdně vynívá skutečnost, že Wasowicz nedlouho před svým odchodem ze země vynesl rozsudek smrti nad zmíněným Kurašovým pobočníkem Bogusławem Szokalským za to, že chtěl využít komunistické „amnestie“. Podle některých údajů bylo Wasowiczovým záměrem navázání kontaktu s emigrantskými skupinami. GOLIK, Dawid: *Wiarusy*, s. 7–9.

43 FRIEDL, Jiří: Jak to bylo s vraždou v lese Botzenberg? Příspěvek k ilegálním útekům polských občanů přes Československo na Západ a k poměrům v pohraničí v roce 1945. *Historie a vojenství*, 2016, roč. 65, č. 4, s. 74–86.

44 Viz TÝŽ: *Domů, a za svobodou*, s. 226–227.

45 Nevinné oběti měl například pokus dvou polských vojenských zběhů Wernera Ertela a Alexandra Rutkowského přejít na Západ. Viz FRIEDL, Jiří – SYNEK, Jan: Na Západ za každou cenu. Krvavá cesta dvou polských dezertérů přes Československo. *Paměť a dějiny*, 2021, roč. 15, č. 3, s. 48–61.

Zamítavé rozhodnutí Bolesława Bieruta o udělení milosti Stanisławovi Samborskému (repro: AAN)

se zasahujícím příslušníkům.⁴⁶ U Poláků byly zajištěny pistole a ruční granáty, větší množství fotografií a dalších materiálů, jako například diáře, jichž později využil polský soud během následného procesu. Z trojice sourozenců Samborských v té době zůstal naživu již jen Stanisław, rodinná tragédie tím však neskončila. Po krátké rekonvalescenci byl totiž vydán do Polska.

ZPĚT V LIDOVÉM POLSKU

Zbytek původního oddílu Wiarusy, nyní označovaného jako Znicz, se pod vedením Stanisława Ludzii dále pokoušel provádět diverzní činnost namířenou proti komunistickému režimu. Jejich řídoucí řady však již větší možnosti nedávaly, partyzáni se proto rozhodli navázat kontakt s jinou větší skupinou. Tato snaha se jim nakonec stala osudnou. Již v průběhu předchozích měsíců se odbojářům podařilo zlikvidovat minimálně dva prokazatelné spolupracovníky UB.⁴⁷ Zoufalá situace a menší zkušenosti však patrně vedly k ochabnutí opatrnosti a podstoupení velkého rizika. Orgány UB operaci popsaly následovně: „WUBP Krakow, jenž neustále zlepšuje agenturní práci, vyhodnocuje získané materiály o bandách a vyzovuje správné závěry, zlikvidoval nejstarší skupinu řádcí na území vojvodství - bandu ‚Wiarusy‘ [...]. Likvidace bandy ‚Wiarusy‘ je typickým příkladem správné agenturní práce a jejího využití v boji s bandami. WUBP, který disponoval dvěma agenty ,7‘

a ,S-21‘, zavedl ag[enta] ,7‘ do bandy jako spojku nelegální organizace R[uch] O[poru]A[rmii]K[rajowej]⁴⁸ s prostřednictvím ag. ,S-21‘. Ag. ,7‘ se jako člen organizace zavázal převést za hranice 3

nejnebezpečnější bandity z bandy ‚Wiarusy‘, jakoby na školení. Dohodnutého dne, tj. 16. 6. 1949, velitel bandy a dva členové shodně s předem domluveným plánem nastoupili do připraveného vozu

№ 32/1000.07/1010/49

DECYZJA

PREZYDENTA RZECZYSPOLITEJ POLSKIEJ

336

Warszawa, dnia 11.11.1949 104.0.1.

1. W stosunku do skazanego ugrozkiem Wojskowego Sadu: Zajmującego
w Krakowie z dnia 28.07.1948
Stanisława S.
na karę śmierci
oraz karę dodatkową śmierci przez publiczne i obywatelskie prawo honorowe
z powodu braku przeproszenia całego mienia na rzecz Skarbu Państwa.
z prawa łaski -a) korzystać, -b) nie korzystać,
-a) zamierzam wykonać resztę kary -na karę

b) łagodzę orzeczoną karę _____ lat więzienia
do kary _____ lat więzienia

c) daruję resztę nieodcierpanej kary więzienia

d) zamierzam wykonać resztę nieodcierpanej kary więzienia na okres lat _____

3. Karę dodatkową:

a) utrąty praw publicznych i obywatelskich praw honorowych orzeczoną na okres lat _____

b) łagodzę do kary utrąty praw publicznych i obywatelskich praw honorowych na okres lat _____

c) degradację orzeczoną do stopnia _____ ochyłam
i przysięgam skazanemu stopień _____

d) przepadam mienia _____

e) _____

Decyzję pożyteczą skierować Departamentowi Służby Sprawiedliwości Ministerstwa Obrony Narodowej do wykonania.

PREZYDENT RZECZYSPOLITEJ POLSKIEJ
Bolesław Bierut

⁴⁶ ABS, sb. T, a. č. T-976 MV, Zpráva o zneškodnění skupiny UPA v okolí obce Seč z 19. 11. 1948.

⁴⁷ Jednoho z pravděpodobných agentů UB zastřelil v září 1947 přímo Kajetan Samborski. Další infiltrace hrozila ze strany velitele fingoaného partyzánského oddílu Stanisława Szymfelda, jenž již měl několik životů na svědomí. I v tomto případě však byl dotyčný zlikvidován dříve, než došlo k ohrožení oddílu Wiarusy. GOLIK, Dawid: *Wiarusy*, s. 11, 16; BEDNAREK, Jerzy: „Grupa Śmierci“ pod dowództwem Stanisława Szymfelda (1946–1948). *Zeszyty Historyczne* WiN-u, 2013, č. 38, s. 62–65.

⁴⁸ Ruch Oporu Armii Krajowej byla protikomunistická odbojová organizace, navazující na původní struktury AK. Oddíly a skupiny používající tento název působily v zásadě izolovaně v několika částech Polska.

Pomník věnovaný Józefu Kurašovi a jeho partyzánům odhalil v Zakopaném v roce 2006 tehdejší polský prezident Lech Kaczyński. Podle nápisu na monumentu položili odbojáři život v boji za nezávislost Polska a lidskou svobodu. Jak však nasvědčuje pozdější poškození pomníku, všichni Poláci tento názor nesdílí. (foto: Wikipedia.pl)

WUBP s anglickými značkami s cílem překročení hranice. Zmíněný automobil je přivezl do úřadu (WUBP Krakov – pozn. aut.), kde byl velitel ‚Harnaś‘ (Stanisław Ludzia – pozn. aut.) po krátkém boji zadržen a dva zbylí bandité zabiti. Shodně s plánem schváleným III. správou M[inisterstva]N[árodní]B[ezpečnosti] zadržet zbylé 4 bandity z bandy ‚Wiarusy‘ byli tito využiti k eskortě radiostanice této organizace na nové místo. Jakmile se na místo dohodnuté agentem dostavili, byli za účelem eskorty rozděleni po dvou a odesláni, aby si odpočinuli a vyčkali ve 2 chatách. Tam byli bandité připravenými skupinami zatčeni.⁴⁹ Zmíněným agentem S-21 byla Stefanie Kruková, dříve spojka Józefa Kuraše, která k němu též dovedla UB. Poté, co navázala kontakt se zbytky formace Wiarusy, nabídla partyzánům spojení s „kurýrem ze Západu“, jímž byl agent 7 – Marian Strużyński, bývalý odbojář. Aby získal důvěru, přinesl partyzánům výtisky západních novin a slíbil jim převoz na britskou ambasádu, odkud měli pokračovat dále na Západ.⁵⁰ Po zatčení následoval v lednu 1950 soudní proces, na jehož konci byli čtyři partyzáni odsouzeni k trestu smrti a následně popraveni.⁵¹

Stanisław Samborski byl po návratu do vlasti držen v obávané věznici UB na ulici Montelupich v Krakově. Ve vazbě strávil další čtyři měsíce, než na něj WUBP v Krakově podalo

trestní oznámení, v němž byl viněn z účasti v protistátní organizaci, která provedla na čtyři desítky případů a útoků na státní orgány, činovníky PPR či civilní osoby. Vyšetřovatelé uznali za důležité důkazní materiály předané československou StB. „Během zatčení bylo u obžalovaného Samborského nalezeno několik deníků, v nichž je popsána celá zločinná činnost bandy ‚Wiarusy‘, s přesným uvedením dat a míst spáchaných vražd

a loupežných přepadení, jakož i toho, kdo se jich účastnil. Kromě toho byla nalezena celá řada dalších zápisů, několik desítek fotografií, dokumenty zbitých a zavražděných osob a rovněž i soupis zastřelených příslušníků MO, UB a funkcionářů demokratických politických stran za období od 13. 6. 1947 do 23. 11. 1948; v tomto soupisu figuruje 40 zavražděných osob.“⁵² Autenticitu těchto důkazů nelze ověřit. Bez ohledu na deníkové záznamy nicméně

49 AIPN Bu, f. MBP, sign. IPN BU 0296/4, sv. 1, Zpráva o bezpečnostní situaci z 27. 8. 1949.

50 GOLIK, Dawid: *Wiarusy*, s. 22–23.

51 Trest smrti si vyslechli Stanisław Ludzia, Jan Jankowski, Henryk Machała a Leon Zagata. Stanisław Janczy byl odsouzen ke čtrnácti letům ve vězení, nakonec byl v roce 1957 propuštěn. Tamtéž, s. 23.

52 *Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Krakowie*, f. Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Krakowie (WUBP), sign. IPN KR 07/559, Trestní oznámení WUBP Krakov z 19. 3. 1949.

vyšetřovatelé vytvořili poměrně dlouhý výčet přepadení, kterých se členové skupiny Wiarusy, jmenovitě Stanisław Samborski, zúčastnili. Vojenský oblastní soud v Krakově (Wojskowy Sąd Rejonowy, WSR) se případem zabýval na svém výjezdním zasedání v Novém Sadci 13. dubna 1949. Společně se Samborským byl souzen ještě jeden z příslušníků oddílu (Jan Biłek) a manželka jednoho z velitelů Helena Dymelová. Senát v čele s pplk. Julianem Polanem-Haraschinem rozhodl dle očekávání. „Krvavý Julek“, jak byl Haraschin nechalvalně přezdíván, dostal své neblahé pověsti a vynesl nad Samborským absolutní trest.⁵³ Nejvyšší vojenský soud (Najwyższy Sąd Wojskowy, NSW) verdikt potvrdil 22. června 1949 a vyhotovil posudek pro řízení o milost. Podle náměstka předsedy NSW Oskara Karlinera „činy Stanisława Samborského napovídají tomu, že je asociálním, demoralizovaným jedincem, rozhodnutým vraždit a loupit. Jím provedené masové vraždy příslušníků MO, BP a členů Polské dělnické strany svědčí o jeho nepřátelském postoji k demokracickému zřízení polského státu. Je společensky nebezpečným jedincem, jehož trest odnětí svobody nenapraví. Vzhledem k výše uvedenému zastávám názor, že odsouzení Samborski Stanisław si milosti nezaslужuje.“⁵⁴ Předseda Státní rady Bolesław Bierut tento názor sdílel a práva udělení milosti

nevyužil.⁵⁵ Dne 15. července 1949 byl trest vykonán, ostatky Stanisława Samborského byly pravděpodobně pochovány na Rakowickém hřbitově v Krakově, což se podařilo rodině zjistit a udržovat místo v péči i paměti.⁵⁶ Jeho bratr Kajetan a Zbigniew Zarębski byli pochováni daleko od domova, patrně na hřbitově v Pardubicích.⁵⁷

ROZPORUPLNÁ LEGENDA?

Komunistický režim se snažil zlikvidovat své nepřátele nejen fyzicky, ale vymazat je i z kolektivní paměti. Na téměř čtyřicet let tak byla problematika protikomunistického odboje zastíněna „černou legendou“, jež vykreslovala tyto aktivity v nejtemnějších barvách.⁵⁸ Józef Kuraś a jeho partyzáni hráli v této propagandistické kampani výraznou roli. Některé značně kontroverzní činy, kterých se odbojáři dopustili, tomuto obrazu pochopitelně nahrávaly. O vypjaté diskuse však nebyla nouze ani po pádu komunistického režimu, kdy došlo k revizi dosavadního pohledu na odpor vůči vládě jedné strany. Proti budování pomníků odkazujících na Kuraśe a příslušníky jeho oddílu se vedle některých polských či židovských organizací ohrazovaly i ty slovenské.⁵⁹ Nelze pochybovat o tom, že protikomunističtí partyzáni operující na Podhalí, mezi nimiž byli i bratři Samborští, prokázali obrovskou

dávku odvahy a odhodlání postavit se totalitní moci a velice tvrdě bránili polský *raison d'état*, například ve věci sporných území. Řada z nich pak v tomto nerovném boji zaplatila obětí nejvyšší. Záslouhou zvláštního týmu polského Ústavu národní paměti se v nedávných letech podařilo ostatky některých popravených z oddílu Wiarusy nalézt, identifikovat a důstojně pohřbit.⁶⁰ Lidé, kteří se postavili proti totalitnímu režimu, se tak dočkávají nejen pietního uložení, ale rovněž společenské rehabilitace a ocenění svých zásluh v boji za nezávislost země. Zároveň je ovšem vhodné dodat, že pro některé činy, kterých se dopustili, lze jen stěží hledat omluvu. Lidské osudy ve vypjaté době poloviny 20. století zkrátka nebyly černobílé.

ADAM ZÍTEK (1989)

je pracovníkem Národního archivu a doktorandem Filozofické fakulty Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem. Ve své

práci se zaměřuje na protikomunistickou rezistenci v počátcích komunistické vlády, justici a polské dějiny. Je spoluautorem *Lexikonu nejvyšších představitelů československé justice v letech 1948–1989* (ÚSTR, Praha 2019) a autorem řady dílčích studií věnujících se zmíněné problematice.

53 Tamtéž, rozsudek WSR v Krakově z 13. 4. 1949. K osobě J. Polana-Haraschina viz MUSIAŁ, Filip: Julian Polan-Haraschin (1912–1984), sędzia WSR w Krakowie. *Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989*, 2004, č. 1, s. 411–418.

54 AAN, f. Kancelaria Cywilna Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, sign. 746, Posudek k případu S. Samborského z 29. 6. 1949.

55 Tamtéž, Rozhodnutí prezidenta RP ve věci milosti, 22. 7. 1949.

56 GOLIK, Dawid: *Wiarusy*, s. 26.

57 TÝŽ: *Kajetan Samborski (1926–1948)*, s. 460.

58 Přispěly k tomu mj. popularizační práce bývalých pracovníků UB, včetně jednoho z velitelů krakovského WUBP Stanisława Wałacha. WAŁACH, Stanisław: *Świadectwo tamtym dniom*. Wydawnictwo Literackie, Kraków 1974. Srov. též MACHEJEK, Władysław: *Rano przeszedł huragan*. MON, Warszawa 1955. Za účelem zfalšování a zkresení některých skutečností se autoři těchto prací odvolávali na údajný pomník J. Kuraśe, který měl dokazovat zločiny, z nichž byl obviňován. GOLIK, Dawid – KORKUĆ, Maciej: *Józef Kuraś „Ogień” i Zgrupowanie Partyzanckie „Błyskawica”*. IPN, Kraków 2017, s. 40.

59 K problematice viz např. dokumentární film slovenského Ústavu paměti národa *Bohom zabudnuté kúty*, 2010, režie Igor Sivák. Dále též ŁĄTKA, Jerzy S.: *Bohater na nasze czasy? Józef Kuraś, Ogień z Waksmundu – porucznik czasu wojny*. Imprint, Kraków 2007.

60 V roce 2017 byly na krakovském Rakowickém hřbitově exhumovány ostatky Stanisława Ludzii (identifikovány o rok později) a v roce 2019 pak byly na stejném místě nalezeny ostatky Leona Zagaty (identifikovány v roce 2021). Instytut Pamięci Narodowej, Biuro Poszukiwań i Identyfikacji – viz www.poszukiwania.ipn.gov.pl/bbp/odnalezieni (citováno k 19. 8. 2022).